

Sonata No. 14 Op. 27 No. 2

Mondschein

Ludwig Van Beethoven

$\text{♩} = 50$

Measures 1-2 of the piano score. The right hand features a continuous eighth-note triplet pattern. The left hand provides a steady accompaniment with quarter notes.

Measures 3-5. The right hand continues the triplet pattern, while the left hand introduces a more active accompaniment with eighth notes.

Measures 6-8. The right hand maintains the triplet pattern, and the left hand continues with eighth-note accompaniment.

Measures 9-10. The right hand continues the triplet pattern, and the left hand continues with eighth-note accompaniment.

Measures 11-13. The right hand continues the triplet pattern, and the left hand continues with eighth-note accompaniment.

Johan van den Ende

Witter Zwart

Historische roman

Qualbri
Uitgeverij

2017

© 2017, uitgeverij Qualibri, Assen
1^e druk, oktober 2017
Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp en –illustratie: FranzArt – www.franzart.nl
Website witterzwart.nl: FranzArt – www.franzart.nl
Foto auteur: Ayberk Ülker
Ondersteuning historische feiten: Kevin Prenger
Redactie: Joanne Dohle
Taalkundige bewerking: Kim Jelsma

NUR 342
ISBN 978 94 92832 00 9

Dit boek is gedrukt op duurzaam geproduceerd papier.

*In liefde en passie geschreven, voor jou, mijn lief,
en voor een ieder die dat met ons wil delen.*

Ik hou van jou, ook als jij niet meer van mij houdt.

Ik zal dan nog meer van je houden,

omdat je je liefde bewaart

voor iemand die beter is dan ik.

Voor de typografische rust op de pagina's heeft uitgeverij Qualibri ervoor gekozen om militaire rangen en politiek-bestuurlijke functies niet met een hoofdletter te schrijven.

Deel een

1 Johannes 3:1

*Wij worden kinderen van God genoemd,
en dat zijn we ook.*

Pamiore, landgoed La Perla Bianca, 20 september 1943

Gods krachtige adem kwam uit het noordelijke deel van de Apennijnen en joeg door het dal van Pamiore als de verwelcoming van een oude bekende op de plek waar al zo lang op hem werd gewacht.

Marco Sebastini Corletti drukte zijn pet steviger op zijn hoofd en liet zijn blik door de vallei glijden. Geheel links lag het dorp Pamiore en rechts was de rode punt van de kerktoren van het kleinere dorp Biorini net zichtbaar. Recht voor hem, gelegen op een flank van de vallei, stond het klooster Santa Luca, omringd door een brede rij cipressen. Het snelstromende riviertje *Il Ruscello del Mulino* volgde slingerend de diepste delen van het dal tot vlak voor het landgoed *La Perla Bianca* waarna het water door een tweesprong zijn weg links en rechts om het landgoed vervolgde. Zeven kraaien vlogen op uit een eik die enkele tientallen meters van Marco verwijderd stond, ze cirkelden nerveus boven de boom en vlogen weg in de richting van de wind. Toen ze uit het zicht waren ging de wind voor een moment liggen en sneed een echo van de krassende kraaien door de stilte als een nagel over een schoolbord.

‘Herr obersturmbannführer, klopt het dat u vroeger missionaris wilde worden?’

Marco glimlachte kort en liep terug naar de stafauto. ‘Breng me naar het landgoed, Stephan, we zijn laat.’

De lange oprijlaan van de villa *La Perla Bianca* met aan beide zijden een rij cipressen was als een loper, wit gekleurd door kiezelstenen, die het landgoed *La Perla Bianca* optisch verbond met het landschap. Voor het brede bordes van de villa stond een fontein die negen bogen vormde; als een *chanoekia*: een hoge in het midden en links en rechts daarvan vier iets kleinere. Het was voor iedere bezoeker het eerste teken dat het landgoed een joodse eigenaar kende. Maar dat

was tot vandaag, de dag waarop de commandant en vriend van Marco, oberführer Helmut von Schlagen, de villa had geannexeerd om te dienen als zijn hoofdkwartier. De bogen zouden daarom nu symbool staan voor de negen provincies van Duitsland, of met passend venijn verwijzen naar de vele rampen die in de Joodse geschiedenis op de negende van de maand hadden plaatsgevonden. Of Helmut zou iedere waterstraal in twee laten splitsen, zodat er achttien bogen ontstonden; achttien was het getal van Adolf Hitler.

Voor het bordes maakten enkele soldaten drukke handgebaren naar hun collega's die vanaf de balkons op de tweede verdieping banieren langs de voorgevel lieten zakken. Felrode banieren met het zwarte hakenkruis in de witte cirkel.

Rechts om de hoek van de villa kwam een cabriolet stafauto door het gras aanrijden. De bandensporen duidden erop dat de auto al enkele malen om de villa had gereden. Helmut von Schlagen zat in het midden van de achterbank, armen gespreid over de rugleuning en een sigaar in zijn mond alsof het de scepter was die zijn leiderschap moest tonen. De auto reed naar Marco die naast de fontein stond en stopte vlak voor zijn voeten, de kiezelstenen knerpten onder de draaiende voorwielen.

‘Vind je ervan?’ vroeg Helmut.

‘Te groot.’

‘Papegaai.’ Hij tikte de as van zijn sigaar net buiten de auto af. ‘Dit is precies het hoofdkwartier zoals ik het hebben wil, ik ben hier bovendien met een missie, een persoonlijke missie.’

‘Persoonlijke missie?’

‘Ja, ik vertel je daar later nog wel meer over. Globocnik heeft de vestiging hier akkoord gegeven, maar op voorwaarde dat we straks ook het commando huisvesten van een divisie van de Waffen-SS. Tot die tijd moet er hier in ieder geval een kliniek worden geopend. Achter de villa staat een orangerie, die is groot genoeg. Ik wil dat jij dat gaat regelen.’

‘Waar is de familie?’

‘Koffers pakken. Ik ga me nog bezinnen over hun lot. Tot die tijd kunnen ze in dat hok blijven.’ Hij draaide zich om en keek naar een klein huisje met lemen dak dat aan de rand van het landgoed stond. ‘Volgens mij zijn ze vergeten de varkens erin te doen, daarom is het goed dat ik ze er nu zelf in laat kruipen.’

‘Dat je uitgerekend dit adres hebt uitgekozen, Nando Tandori en mijn vader zijn zakenpartners!’

Helmut tikte Marco tegen zijn buik. ‘Waren zakenpartners.’

‘Ik ken deze mensen al bijna mijn hele leven.’

‘Mensen je leven lang kennen wil nog niet zeggen dat ze de rest van je leven bijzonder zijn. Vandaag houdt alles op wat hier ooit heeft bestaan. We komen hier om jouw land weer terug op de kaart te zetten. Kom, aan het werk, we hebben veel te doen. Ik ga naar het klooster.’

‘Wat moet jij in een klooster?’

‘Je zult je invloed op mij altijd blijven onderschatten.’ Helmut knipoogde en tikte de chauffeur op zijn schouder. Kiezelstenen spatten onder de wielen vandaan tegen Marco’s laarzen. Hij keek Helmut na en liep naar binnen.

In het midden van de grote hal keek Marco om zich heen. Op een marmeren vloer stonden rechts twee Franse kabinetten en links drie fauteuils, een rooktafeltje en een ovale salontafel. Het zitje was geplaatst onder een schilderij met een afbeelding van de nimf Aegina, wachtend op haar minnaar Zeus. Veel bloot en erotische verwachting, een opmerkelijk schilderij voor een ontvangsthal. Aan het einde van de hal liep Marco een brede gang in waar aan de linkerzijde medaillonstoelen, sofa’s en notenhouten tafels op elkaar gestapeld stonden, alles klaar voor transport. Een zevenarmige kandelaar lag op de grond tussen gestreken lakens, een schildersezal, tubes olieverf en bloempotten. Bijna een bewijs van onzorgvuldigheid zoals de spullen van de familie Tandori daar als afval waren neergegooid, maar de ordonnans van de SS kenden die vorm van onzorgvuldigheid niet. Aan de wand in de gang, tussen de deuren naar vertrekken, hingen al de portretten van Hitler en Himmler. Daar tegenover had een Davidster gehangen, het contour van de zes punten was nog zichtbaar op het behang; de vervaging van het Jodendom in het aangezicht van der Führer en zijn rechterhand, der reichsführer. De gang mondde uit in een kleine hal, met links de eetkamer. Een soldaat sjouwde een paar dozen de kamer uit. Op de tafel lagen twee verkreukelde servetten.

Recht voor Marco bevonden zich vier treden die toegang boden tot een souterrain dat was ingericht als keuken. De geur van versgebakken brood deed denken aan gezelligheid en familielevens. Marco bukte en keek de keuken in. Het vruchtvlies van een doormidden gesneden sinaasappel glinsterde in een stralenbundel van de late ochtendzon. Een mes lag in een plas water op de vloertegels, tussen de scherven van een waterkan. Twee appels lagen naast een omgevallen kruk. In de grote hal achter Marco klonken bevelen en stampten laarzen het ritme van overheersing.

Marco liep rechts een kamer in waarin een oude piano stond. Op de piano lag een vioolkist en op de grond lagen partituren: door elkaar en kapot getrapt.

‘Entschuldigung! Darf ich den Geigenkasten mitnehmen?’ klonk een stem.

Marco draaide zich langzaam om. ‘Ester Tandori...’ prevelde hij. In een reflex nam hij zijn pet af, een vorm van militaire hoffelijkheid, maar eigenlijk was het omdat hij meende dat het gebaar hem minder SS maakte. Ze keek hem aan, verstijfd, geen ademhaling, emotieloos. God, wat was ze mooi. ‘Buongiorno... signorina.’ Marco deed een kleine stap naar voren. ‘Het is lang geleden dat wij elkaar hebben gezien.’ Ester deed een grote stap naar achter.

Stilte.

Hij keek om zich heen, alsof hij iets zocht, maar er was niets te zoeken. Hij legde zijn pet op de piano. Zijn handen, waar moest hij nu zijn handen laten? Eén in zijn broekzak. Nee, dat leek te nonchalant. Pet weer pakken? Onzin. Geen nervositeit tonen! Rechtop staan en haar aan blijven kijken, zeker zijn. Handen achter zijn rug dan maar. Maar hij had niets te verbergen. Niet meer. Hier stond hij en ze herkende hem, dat was zeker. Alsof ze hem niet zou hebben herkend! Ze kon toch niet blijven zwijgen? Er moest iets gezegd worden, maar wat? Handen ineen, gevouwen. Ze keek naar zijn handen. Handen voor zijn buik, voor zijn kruis. Nee, niet daar! Gebald dan, links en rechts langs zijn zij. ‘Het spijt mij, ik wist niet... dat u hier woonde.’

Ze deed nog een stap naar achter.

Ging hij hier nu gewoon staan liegen? Zweethanden. Moest een leugen dit begin markeren? Welk begin? Het einde, dat was het. Einde van wat? Sukkel. *Pias*. Duim tegen zijn slaap. Met zijn andere vingers masseerde hij de rimpels van zijn voorhoofd. ‘Nee, ik wist het wel, maar...’ Hij zuchtte. ‘Ik zou willen dat...’ Hij wreef over zijn kin. Stoppels! Had hij zich niet goed geschoren? Alsof dat nu belangrijk was! Ja, dat was het. Vrouwen willen een man met of zonder baard, niet een die niet weet hoe hij die twee moet scheiden. Maar waar gingen zijn gedachten eigenlijk naar toe? Wat gebeurde er? Moest hij zich nu bezig houden met zijn manier van hofmakerij? Daar was toch geen sprake van? Misschien was het beter om te zwijgen, zijn hakken te klikken, haar de vioolkoffer te geven en weg te lopen, schuilend in zijn oude, vertrouwde introverte zelf. Introverte wie? Belachelijk! Schuilen achter zijn uniform, hij was SS, punt uit. Nee, nee, nee! Hij kon niet doen alsof hij haar niet wilde kennen, ineens de jodenhater spelen. Niet... niet bij haar. ‘Als ik iets voor u kan doen...’ Hij pakte de koffer en reikte haar die aan, maar ze bleef statisch staan. Hij zette de koffer voor haar op de grond, draaide zich om en bukte naast de partituren. ‘Heeft u deze nog nodig? De mannen hebben er doorheen gelopen, maar ik denk dat ze hersteld kunnen worden. Ik denk dat-’

‘Ik heb ze niet meer nodig! Het zijn maar aantekeningen van een slechte eigen compositie.’

Marco knikte, keek omhoog en glimlachte, blij dat ze eindelijk wat zei. ‘U componeert inmiddels ook zelf.’

‘Dat heb ik altijd al gedaan.’

‘Ja, natuurlijk...’ Hij stond op, schraapte zijn keel en deed een poging de papieren te bundelen. Twee bladen vielen uit zijn handen. ‘Wanneer heb ik u voor het laatst gezien? Was dat niet op Nieuwjaarsdag 1937, in het *Teatro alla Scala* te Milaan? Ik heb u toen zien spelen. Nee, het was later, denk ik.’

‘U heeft mij voor het laatst zien spelen in 1938, in het *Teatro Adriano* te Rome.’

‘En de keer daarvoor, was dat niet twee jaar eerder?’

‘Eén jaar. Nieuwjaarsdag 1937, zelfde concert, zelfde theater.’

Marco kuchte, legde de partituren op de piano en bukte voor de twee andere op de grond. Hij wilde weer glimlachen, maar dat voelde ineens ongepast. ‘Die datums en locaties vergeet u natuurlijk niet, het waren zeker belangrijke optredens voor u. Ik schaam mij dat ik daarin zo onzorgvuldig ben. Ik wilde een trouw bezoeker worden van al uw optredens, maar omstandigheden stelden mij op enig moment niet meer in de gelegenheid, helaas.’

‘Omstandigheden...’

Hij deed opnieuw een poging de partituren te schikken. ‘Ja, ik studeerde toen en leefde het leven zoals studenten dat doorgaans doen.’

‘Ongetwijfeld.’

‘Ik luisterde, ik luister graag naar uw vioolspel. Vreemd genoeg hebben wij elkaar na afloop van die concerten vaak gezien, maar nooit gesproken. Nooit... écht gesproken. U was altijd in gezelschap van uw vader, moeder en jongere broer, en ik-’

‘U was in gezelschap van vrouwen!’ Ze greep de partituren uit zijn handen. ‘Maar u heeft weinig gemist, de wetgeving van Mussolini maakt sinds 1938 veel zaken voor joden onmogelijk. Dát zijn de omstandigheden waar heel Europa deze dagen in leeft, *signore*. Ik mag toch aannemen dat ik u dat niet uit hoeft te leggen.’ Ze wees naar zijn pet. ‘En dat wij elkaar nooit hebben gesproken is, in tegenstelling tot voor u, voor mij niet vreemd. Waar hadden we het over moeten hebben? Over uw fascinatie voor het antisemitisme? Over uw verwaterde katholicisme? Over uw weerszin voor de pauselijke aristocratie, of was het juist de bejubeling daarvan? Dat zal hebben afgehangen van het moment, de plaats en het gezelschap. Misschien hadden we het dan moeten hebben over uw

uitgesproken leefstijl als dandy, en of uw wispelturigheid in die rol u roekeloos of juist bevlogen maakte.’ Ze haalde diep adem en keek hem aan met een blik die haar woorden met vlammen omlijstte. ‘Ik stel voor dat u deze dag wel goed onthoudt: het is vandaag 20 september 1943 en u bevindt zich, samen met uw fantastische vrienden, als ongenode gast in ons huis. En als u zich toch bekwaamt in feitenkennis: onthoud dan ook de datums van mijn optredens die u heeft bezocht, want ik ga die vanaf nu zeker vergeten.’

Marco slikte en staaarde naar de grond. Haar zwijgen had plaatsgemaakt voor een veroordelende woordenstroom die haar zwijgen tot een zegen verhief. ‘Het profiel dat u van mij schetst... de vermeende kennis waar u mee spreekt...’

‘Publieke geheimen bedoelt u.’

Marco knikte en mompelde: ‘Interpretatie.’

‘U zei?’

Hij glimlachte flauw. ‘Ik zei... ik wilde zeggen dat ik nu iets zou willen zeggen waardoor u mijn situatie, mijn leven begrijpt.’

‘Doe geen moeite, ik heb geen belangstelling voor uw betoog.’ Ze bukte, streek een paar blonde krullen achter haar rechteroor en pakte de koffer. ‘Bovendien heb ik geen begrip voor mensen die hun moreel verval toeschrijven aan een onvermijdelijke levensloop. En dit, signore,’ ze wees om zich heen, ‘is moreel verderf.’ Ze draaide zich om en verliet de kamer.

‘Signorina!’ riep hij haar na en volgde haar een paar passen de gang in. ‘Het spijt mij zo’, fluisterde hij. Ze was nog zoveel mooier dan het meisje uit zijn herinneringen. Hij had haar zo vaak naar hem zien kijken, meisjesachtig gluren. Maar hij was toen de hooghartige graaf, die zich te oud vond voor haar. Liever speelde hij zijn rol van de onbereikbare en begeerde man voor dwepende vrouwen wier belangstelling voor hem begon bij de illusie van zijn adellijke status en eindigde bij de realiteit van zijn relatief te karige bankrekening. Snollen waren het geweest, hooguit passanten die even stil stonden in momenten van nieuwsgierigheid, taxerende blikken en dito gesprekjes, gehuld in komedie en melodrama. Plagerij, vleierij en vrijerij die konden leiden tot intimiteit: een bronzen intimiteit, blinkend als bladgoud.

Dandy... Voor sommigen misschien. Voor velen misschien. Voor velen zeker. Ja! Ja, inderdaad, dandy. Maar bevlogen of roekeloos? Hoezo? Ach, ze kende hem niet, of hooguit vanuit de perceptie van een meisje. Nu was ze een volwassen vrouw, nog steeds acht of negen jaar jonger, maar schijnbaar veel volwassener dan hij. Nee, feitelijk. Authentieke volwassenheid confronteert. Ja, hij moest ook toegeven: zij had hem vroeger geïntrigeerd, met haar grote blauwe

ogen, haar blonde krullen die ieder jaar langer en voller werden, net zoals haar glimlach verleidelijker en zijn kijken langer en indringender werd. Een groeiend, heimelijk verlangen, maar hij was toen te jong geweest om dat te herkennen. En dat besef had op zich laten wachten tot dit moment, het moment waarop van al het oude niets anders over was dan de schimmen van te laat gedeelde herinneringen.

Dagboekfragment Ester Giulietta Tandori

Pamioere, 2 januari 1938

Lieve oma,

Ik heb gisteravond in het Teatro Adriano in Rome gespeeld met het Orchestra dell' Santa Cecilia Accademia Nazionale. Zelfs een passage als solist! En het was een succes! Volgend jaar mag ik weer optreden bij het nieuwjaarsconcert. Papa heeft de dirigent, signor Bernardino Molinari, gesproken en misschien kan ik volgend jaar al auditie doen voor het conservatorium di Santa Cecilia! Maar eerst het nieuwjaarsconcert in 1939, dan is hij er vast ook weer, Graaf Sebastini Corletti. Marco. Hij was er afgelopen nieuwjaar ook. Weet u dat nog? In de pauze brachten ze mij toen een kaartje waarop hij mij zijn complimenten overbracht. Later, bij de uitgang, hield hij de deur voor mij open en was hij even dichtbij. Hij keek mij lange tijd aan, glimlachte, maakte een buiging en zei: "Als u blijft staan, signorina, houd ik graag nog even de deur voor u open." Ik maakte een reverence en zei dat dat onbetamelijk zou zijn voor een graaf. Hij lachte en ik denk dat hij mijn hand wilde kussen. Dat hoopte ik, maar hij verdween in de menigte. Maar gisteravond kwam hij in de pauze achter de coulissen! Niemand wist precies waarom, en het leek alsof hij dat zelf ook niet wist. Maar ik wel. Hij vroeg belangstellend aan maestro Molinari naar de rol van de strijkers in de Negende Symfonie van Beethoven en in het bijzonder van de violisten. De maestro liet mij een stukje spelen. Marco luisterde aandachtig en bleef als een standbeeld staan totdat ik klaar was. We hebben elkaar zeker een minuut stilzwijgend aangekeken, de wereld

bestond alleen nog maar uit ons. Ik voelde kriebels in mijn buik en als ik aan dat moment terugdenk voel ik ze weer.

De maestro moest hem twee keer vragen of hij nog iets voor hem kon betekenen. Marco schudde van nee, en toen, ja, toen kuste hij mijn hand. Dit jaar wel! Fantastisch! Hij is nu afgestudeerd als econoom aan de universiteit van Wenen en mama zegt dat hij binnenkort voor oom Gerhard gaat werken. Volgende maand ga ik met mama naar oom Gerhard. Dat is bijzonder, want mama en oom Gerhard hebben elkaar al jaren niet meer gesproken. Mama wil mij per se naar het conservatorium in München laten gaan. Mama heeft gezegd dat iemand met mijn talent naar de allerbeste opleiding moet, en dat dat “die Staatliche Akademie der Tonkunst” is. Vreselijk! Ik wil helemaal niet in Duitsland naar school, ik ben een Italiaanse. En ik ben jood. Mama is halsstarrig en zegt dat oom Gerhard alle redenen heeft om mij te helpen. Dat zegt ze wel vaker, maar u weet, oma, ze zegt nooit welke redenen.

Ik wil wel naar oom Gerhard, omdat ik dan Marco weer kan zien! Ik wil hem zo snel mogelijk weer zien, het wachten gaat me nu te lang duren. Hij kwam voor mij achter de coulissen! Als hij voor oom Gerhard gaat werken, dan wordt hij een nazi. Ik geloof niet dat hij dat kan zijn. Dat weet ik zeker.

Ik wil blijven geloven in ultieme liefde, maar mama zegt dat dat niet bestaat, dat liefde niet ultiem kan zijn, maar wel uniek. Wat denkt u, oma, zou een man zoveel van een vrouw kunnen houden, dat hij zichzelf ondergeschikt maakt aan zijn liefde voor haar? Zonder verlies van eigenwaarde, juist dat. Trots en fier, sterk en onoverwinnelijk in het leven, weerbarstig en eigenwijs totdat hij dicht bij haar is, hij haar huid voelt, het zout van haar verdriet en het zoet van haar geluk proeft en zich als een cocon van liefde om haar voegt. Beschermend, bezittend, zij is van hem zoals hij van haar is. Een krijger, hard als steen, zacht als een strelende zomerbries. Een man die ik kan haten tot voorbij de dood, zodat ik van hem kan houden als van het leven zelf.

Ik weet het, oma, ik ben een dromer en ik lees te veel. Mijn hand zal niet nogmaals de hand voor zijn kus zijn, en zijn ogen zullen niet zien wat ik hem al zo lang wil vertellen. Maar ik blijf toch geloven dat hij mijn ultieme, mijn unieke liefde zal worden, want ik weet wie hij is, wie hij echt is. Ik ken zijn kwetsbaarheid. Hij heeft mijn bestaan gewenst, en hij bestaat omdat ik hem heb gewenst.

Welterusten, oma. Rust zacht.